

Tyskerne bygde bru ved Fredriksberg

Tyskarane hadde mange byggeprosjekt under krigen, og eit av dei var å bygge bru over Målselva, ved Fredriksberg. Red.

Høsten 1944 fortalte folk at vaktene ga tillatelse til å gå over når tyskerne sjøl ikke hadde trafikk.

Mamma var fra Velta og syntes vel det hørtes lettvint bare å gå til Fredriksberg, over brua, og så var hun heime. Jeg skulle få vær med.

Vi rusla gjennom nabogården, "Bort i Stua", som vi sa. Her bodde han kaptein Peder L. Olsborg. Derfra gikk vi ned på den gamle veien gjennom bygda. Ennå kan spor etter den finnes oppfor der den første barnehagen på Olsborg ble bygd. Veien gikk videre gjennom tunet hos Reidar Reiersen og etter bakkekanten mot Olsborg, eller "Hollet" som dem sa, til vi kom til Takelvbrua. Den var bygd av tre, og tømmerstokkene som holdt brua oppe, var kledd inn med malte bord. De laga en hvit bue over det mørke høstvatnet.

Litt lenger borte pekte mamma oppover bakken og sa at der var Trollhaugen, der hadde kong Haakon bodd da tyskerne var etter han i 1940. Flyene deres kom og bomba, men de traff ikke.

Huset var brunt med hvitmalte bord rundt vinduene. Jeg syntes ikke det så ut som noen kongsgård fra eventyrboka, men gården hadde ordentlig port med torvtak over. Og bak det brune huset stod et hvitt hus med rødt bindingsverk som laga fine mønster. Var det slottet kanskje? Nei, nei, det er uthuset hans dyrlege Røine.

Oppover Moen fikk jeg se posthuset og telegrafan, to butikker, doktergården og lensmannsgården, og du store forundring, jeg måtte stoppe å oppleve det, en

bank med gullbokstaver over døra.

Vi gikk ned Hjemhalla og kom til Fredriksberg. Der stod huset til Martha Helgesen. Hun var søskenbarnet til pappa og brukte å være på besøk hos oss. Hun var ordentlig trivelig, men vi skulle ikke dit og måtte bare fortsette et lite stykke til. En vei tok av ned mot elva, og der så vi brua.

Mamma ble rar og sa ingen ting, bare så og så. En soldat med hjelm på hodet og gevær i reim over skuldra, stod og passa på.

Skal du ikkje snakke med soldaten?

- Pysj pysj, no må du ikkje begynne å mase.

Endelig gikk hun bort og snakka. Soldaten virka både snill og grei. Han hadde sagt at vi måtte bare vente. Men så gikk soldaten og hilste på noen andre soldater, de hilste og prata og hilste igjen. Så snudde han seg rundt og kom bort til oss. Han sa noe til mamma og hun fortalte at nå kunne vi gå over.

Vi gikk helt ned til der brua begynte. *Se, se, vi kan se vatnet gjennom brua!*

Mamma ble stiv i handa og holdt meg veldig fast.

Jeg ble forundra og måtte se opp, hun var grå og rar i ansiktet.

På tvers av brua var store planker lagt på høgkant. De lå med mellomrom og laga åpninger mellom seg. Mellomrommene var så store at skoene til en fire-femåring lett kunne forsvinne mellom, men kroppen min var så stor at den kom ikke ned der.

Midt på brua var festa bord. Der kunne vi gå, men det var smalt og bare plass til en om gangen. Utafor, på utsida, var ikke noe å støtte seg til. Mamma pekte og viste meg. Jeg visste at mamma var

svimmel bare hun stod på en kjøkkenkrakk. Jeg ville gå først.

Du din porv. Du skal gå der du går og holde meg fast i handa.

Porv var et godt ord mamma brukte når hun ville si at vi var gode unga, men ikke måtte overvurdere oss sjøl og tru at vi var "svær". Jeg forstod at jeg måtte passe på og ikke bli for ivrig.

Mamma var grå i ansiktet og sa hun ikke kunne se ned, det fikk jeg gjøre. Vatnet var travelt der nede. Mørkt, nesten svart strauk det forbi, og rundt brystokkene som kom opp fra elva, dansa bølgene og hadde hvitt skum oppå seg.

Føttene mine trødde på hver eneste planke, og handa holdt fast i mamma si. Slik kom vi oss over.

Bestemor hadde ikke ventet oss og ble veldig glad. Ikke slik tøyseglad, men glad slik at jeg kunne føle det selv om hun snudde ryggen til og stelte med noe bortmed ovnen.

Hun stelte til mat, men mamma følte seg ikke vel, hun måtte legge seg inne på kammerset. Det var trist nå som vi skulle spise og ha det fint.

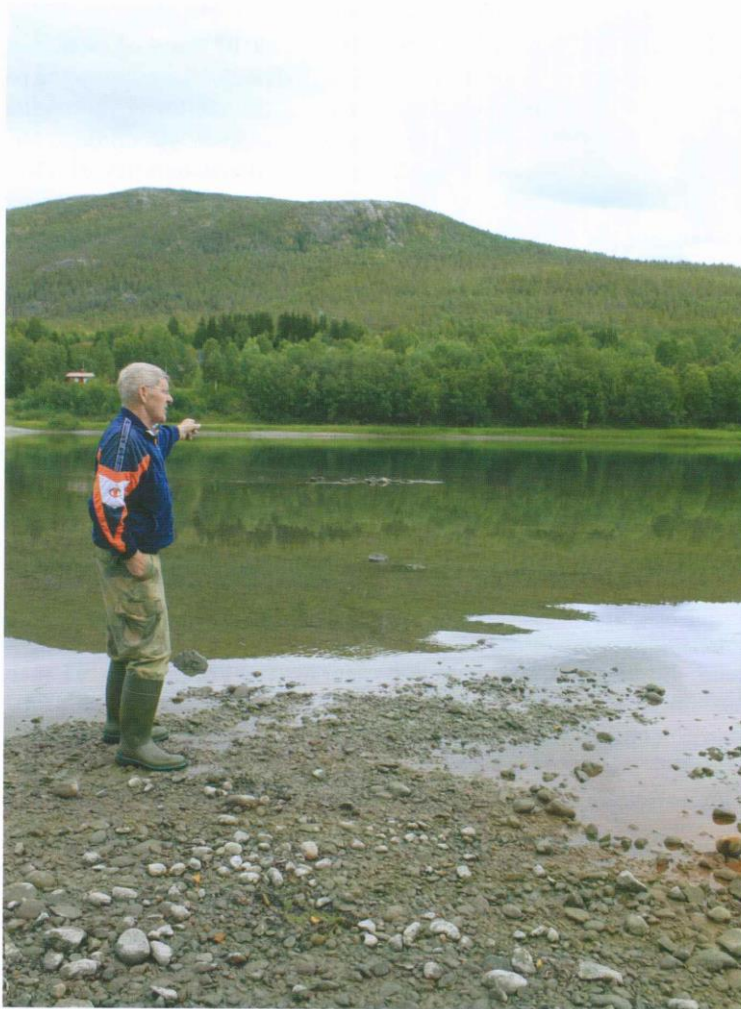
Nei da, no skal vi to sette oss her og prate, og du som har gått så langt, må jo ha mat.

Den stunda gikk fort for bestemor hadde mye å prate om. Men så måtte hun ta til med arbeidet, og når jeg ble sittende slik, aleine, begynte føttene å bevege seg.

Du har sikkert lyst til å ta deg en tur ut. Her er mye å se, men du må ikkje gå for langt. Skjømminga begynner å komme, og det er lett å gå seg bort når det blir mørkt.

Jeg hoppa og spratt ut. En slik frihet hadde jeg ikke opplevd før.

Føttene førte meg opp en slak bakke bak huset. Der, under ei furu stod et lite hus med bare ett vindu.

Bildet er tatt fra Velta mot Fredriksberg. Jan Nilsen viser det som er igjen av konstruksjonen, og at brua gikk vinkelrett over og kom inn sør for "kopen" på Fredriksbergsida. Svære tømmerstokker var påla flere meter ned i elvegrunnen. Oppå plassertes tredragere av imponerende dimensjoner, spikret sammen med store mengder stålbolte, populært kalt hitlergubba. Mellom dragerne, på tvers, la man åtte-toms plank på høgkant. Bruprosjektet kom aldri så langt at biler kjørte over, men personell passerte daglig.

Taket på baksida fortsatte nedover og laga slikt rom som kaltes bislag. Døra stod på gløtt og åpna seg nesten av seg sjøl, og jeg stod foran enda ei dør. Den gikk innover og så stod jeg bare innafør.

Her virka det lunt og varmt, men jeg kunne ikke se noe. Rommet var mørkt selv om det kom noe grått lys fra vinduet. Jeg skimta en komfyr.

Ka e du for en kar? Sa en stem-

me inne fra mørke.

Om skoene hadde vært spikra fast, hadde jeg ikke følt meg mer fast i golvet. Hvor kom stemmen fra? Hvem var det? Jeg kunne ikke se noe og ble svett og varm.

Høy høy, du skal ikkje bli redd. Eg sitt her borti kråa og ser på skumringa, så du kan nok ikkje se meg. Skumringstimen er ei fin tid, da fell alt til ro.

Stemmen var snill og lik den

måten mamma snakka på. Spikringa løsna litt og jeg fikk fortalt hvem jeg var og hvordan vi var kommet til Velta. Det var no godt dok kom dok over, sa stemmen. No skal eg åpne ovnsdøra så du kan se meg. Lyset fra ovnsdøra skein på en tynn, skjegget mann. Han satt i en gyngestol i kråa bak komfyren, og måtte være gammel, for huden var mørk og skjegget grått.

Jaså, du e fra Olsborg du. Ja, deg har eg ikkje sett før.

Dette var Bernt, bror til bestefar. Om han gikk det mange historier. Som ung hadde han bygd seg båt og egenhendig laga dampmotor til båten. Med dette utstyret drifta han på Finnmarka og i Lofoten, ble det fortalt. Seinere reiste han til Amerika og var der i noen år. Vel heime, reiste han til Finnmark og bygde seg hus nær Smellror på fastlandet innafor Vardø. Her dreiv han som bygningsmann og hadde blant annet ansvaret for å oppføre skolen i byen.

Litt av en eventyrer. Nå hadde han slått seg til i denne kåken på Velta. Å vaske seg meinte han var en uting, mest skadelig. Huden skulle ikke utsettes for såpe og slikt med lut: *Huda er ikkje konstruert for slikt. Pysj, pysj, Solkongen ned i Frankriket vaska seg ikkje, de berre rulla av han slikt som kroppen ikkje hadde bruk for. Solkongen ble bra gammel, han, ska eg sei dokk.*

Ettersom han Bernt rota med olje og kull i båten, eller ved og varme i det daglige, og ansikt og hender fikk være som de var, blei han mørk i huden og fikk tilnavnet Mørk, Bernt Mørk. Andre kalte han Stor-Bernt, etter veksten, for han var bra lang.

Ti år etter dette møtet var han med, som bas, og reiv gammel-fjøsen på Olsborg, da var han 78 år. Han prata litt, som her er for-

talt, men ellers var han f m elt. Flere år etter fj srijvinga ble gubben syk og kom på Sykestua. Der ble han bada. Da blei han ordentlig sjuk. De såg seg nødt til   sende bud etter presten.

Sogneprest Anda trådte inn i rommet og hilste.

Ja, du e sognepresten du. Nei, du skal berre fare heim, for eg har ikkje tenkt   d y enda.

Det stemte. Han Bernt overlevde vaskinga.

Da jeg kom inn igjen, peikte bestemor på ei brun d r og sa: *Dit inn kan du gå. Bare bank på og vent til du hører noen svare.*

Det var ei rar d r. Heime hadde dørene tre like store felt, men denne hadde et felt oppe og et nede og to lange, smale på midten. Hva i all verden kunne ei slik d r skjule? En stemme innafor sa noe. Skulle jeg gå inn, eller? Men jeg hadde jo bestemor der så jeg v ga meg inn. Du store verden, her var mye rart. Klokker over alt. Slikt noe hadde jeg aldri sett f r. På veggene hang store og på bordet l  små klokker og fyllepennar og mange småting. Innimellom alt dette satt en mann med noe rart, svart som stakk ut av ene øyet, men når han såg på meg, kunne jeg se øyet hans inni det svarte. Helt forfjamsa av alt jeg opplevde, ble jeg bare stående   trippe og se meg rundt.

  ja, du er nok en slik som ikkje kan være i ro, sa mannen med klokkene.

No skal vi se om du kan sitte stille i ett minutt, sa han og virka lur.

Kor lenge er det?

Det f r du no se. Sett deg opp i den stolen der og hold deg i armelenene.

Jeg gjorde som han sa og syntes det var spennende. Han så på ei klokke og tok tida, men føttene mine begynte   bevege seg uten at

Bernt Andreas Jakobsen, Rognlund. f.1876 d.1959.

Til daglig: "Stor-Bernt" eller "Bernt Mørk". – B tbygger, fisker, handverker og amerikafarer. Bildet er tatt på Bardufoss flystasjon av en tysk soldat.

jeg ville det, og han såg det. Der ser du, sa han. No må vi starte på nytt. Den irosittinga var ikke god, og det endte med at jeg måtte bare gå ut, for: *En som ikkje kan sitte i ro, kan ikkje være sammen med så mange klokker.*

Dette var onkel Normann, bror til mamma, popul ert kalt Urmann, og det kunne jeg godt forstå.

Neste dag besøkte vi "jordmora", Johanna Velten. Hun hadde et hus for seg sjøl på andre sida veien.

Jordmora var ikke h g, men virka h gtidelig og snakka litt strengt. Da hun skjønte hvem jeg var, reiste hun seg av stolen og kom bort og tok meg fast i skuldrene og klappa meg på ryggen.

Du er jo blitt en fin gutt. Jeg husker da jeg tok i mot deg. Det var veldig spent. Flyalarmen ulte. Tyske fly var i luften og slapp soldater i fallskjerm over Bardufoss. Mor di var virkelig tapper, derfor gikk alt fint. Og nå er dere her. Takk for at dere kom innom.

Heim gikk vi om Kroken og over den ordentlige M lselvbua.

Høsten ble til vinter og en ny v r. Jeg stod på kj kkentrappa og så på Sollifjellan. Mildv r, som alle gledde seg over gjorde fjellan så fin, og de voksne virka så glad. Bort i Stua kom han Peder over gårdsplassen med noe rødt under armen. Vanligvis gikk han rett i ryggen, eller skratt i ryggen, som de voksne sa, og med rolige, gjenomtenkte steg. Nå sm sprang han bort til flaggstanga og stod der og fikla med noe. Så tok han til   dra i den ene snora og det røde folda seg ut i rødt, hvitt og blått.

Dette hadde jeg aldri opplevd f r og måtte rope på de andre. De var alle større enn meg og ble bare stille stående og se.

Den h gtidsstunda med det fine norske flagget mot en blå maihimmel og de voksne i andektig taushet, har jeg alltid hatt med meg.

Ja, han Peder gjør ikkje noe overilt. Kan dette virkelig være sant? Men vi veit ikkje noe om hvordan tyskeren tar det. No må vi være forsiktig og ikkje sei noe dumt. Dokk unga f r holde dokk heime.

Slik snakka de voksne. Været ble varmt. Elva gikk i storflom. Olav og jeg ble strengt formant. Vi m tte ikke gå til elva. Den er veldig farlig. Vi var helt oppriktig. Dette forstod vi. Vi skulle ikke gå til elva.

Dagen etter lekte vi ned over jordene. Fra Elvbakkan kunne vi se hvor stor elva var. Vannet kom langt oppover der vi brukte   slå gras, og oppå seg kom den med stubber og trær og mye rart.

Vi sprang videre nedover til M len, her kunne vi komme bra nært vannet uten   være n r elva for det var litt skog imella. Litt lenger nedover kommer en bekk ut fra myra og lager ei vik i elvkannten. Vatnet her kom tilbake igjen

og snurra rundt. Slik strøm kalles bakkippe, forklarte Olav.

På nedsida gikk vatnet halvt opp i kjerran. Inne der hadde noe brunt, nesten som en sekk, satt seg fast. Hva kunne det være?

Gammelt gras og skittent skum hadde lagt seg oppå. Vi såg på hverandre. No måtte vi jo nærme oss elva. Men dette var viktig å finne ut. Vi kunne bare ikke gå heim.

Med tollekniven gnog vi av ei tynn og lang selje. Nå gikk det an å stikke borti og se hva det var. Olav var ivrigst og staken rakk akkurat. Jeg glei litt og ble opptatt i vannkanten med noe daugras som var sleipt av skum og skitt.

Åhhh, hørte jeg Olav rope. Hva kunne det være? Han hadde ikkje dotte i elva. Men han var heilt forandra og kunne visst ikke prate. Øyan var store og rare og så kom det: *Det – det er en dau mann.*

Vi torde ikke se mer, måtte bare skynde oss heim, men turen opp-

over jordene gikk trått. Hva skulle vi si? Vi hadde jo gått til elva!

To smågutter står på kjøkken-golvet, ser på de voksne og stotrer fram: *Det er en dau mann på Mælen.*

Ingen la ord på hvor vi hadde vært. Bjarne, som var stor, ble sendt for å undersøke. Han kom fort tilbake. Lensmannen ble varslet, og lensmannsfolkene kom.

Etter dem kom en liten militærbil. Ut steg en rødskjegga, høg og spenstig russisk kaptein. Høgtidelig gikk han rundt og hilste. Av det han sa ble ikke så mye forstått, men kontakten med de voksne var ekte og hjertelig.

De satte vakter nede ved elva. Neste dag kom to militærbiler og svingte opp foran det tjærebredde tømmerhuset vårt. Den lille bilen med den rødskjegga russiske kapteinen og en liten lastebil med brunkledde soldater. Fra sida kunne jeg se inn på lasteplanet. Mellom seg hadde de en kasse av

nye, uhøvla bord. Den tok de med nedover jordet og ble borte i skogkanten.

Oppover bar de båra på akslene.

Bort i Stua firte Peder flagget på halv stang.

Forsiktig skjøv de båra inn på lasteplanet og stilte seg på to geledd med den rødskjegga offiseren for enden.

Marie Bort i Stua kom stille gående. Varsomt la hun blomster på båra. Tårene rant nedover det røde skjegget på offiseren.

Senere ble det fortalt at den døde var en av mange russiske krigsfanger tyskerne brukte til å bygge brua ved Fredriksberg. Brutalt ble han slått ned med bøssekolben, mista fotefeste, og for rett i elva. Ingen fikk hjelpe der han kjempa sine siste sekund og ble borte i vannmassene.

Johan M. Olsborg

Måselv Mållag har for sal:

«Sildrebekken» - diktsamling av Arne Lyngås.

«Kuppulsten» - diktsamling av Arne Lyngås.

«Dialekter i Måselv og Bardu», hefte av Brit Mæhlum.

«Dialektprøver frå Måselv og Bardu», CD med dialektopptak.

«Spelmenn og spelmennsarv i Måselv» - bok av Johan Nymo (snart utseld).

«Spelmenn frå Måselv. Arkivopptak frå 1954-1999» - CD.

Er å få kjøpt hjå Måselv Mållag v/Siv Holmin, tlf 77 83 52 93
– bibliotek, bokhandel og på kommunehuset.